

การอนุรักษ์ สืบสานและพัฒนางานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน โดยแนวคิดทางการออกแบบผลิตภัณฑ์

ภริตพร แก้วแกมเสือ

สาขาวิชาการออกแบบอุตสาหกรรม

สำนักวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

จังหวัดนครศรีธรรมราช 8000

อีเมล: pharitporn.ka@wu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนำเสนอแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสานเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน โดยการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในด้านความหมาย ลักษณะเฉพาะและคุณค่า แนวคิดทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมจากผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง แนวโน้มของผู้บริโภคในปัจจุบันและรูปแบบผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสานที่มีการนำเสนอในช่วง 5 ปีหลังคือช่วง พ.ศ.2555-พ.ศ.2560 นำมาวิเคราะห์จำแนกและเปรียบเทียบความสัมพันธ์และนำเสนอเป็นแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสาน ซึ่งพบว่าความหลากหลายของกลุ่มเป้าหมายและสื่อต่างๆทำให้สามารถนำเสนอการพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมจักสานได้ในหลายรูปแบบคือ 1) การนำเสนอในเชิงการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสาน 2) การนำเสนอในเชิงการสืบสานงานศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสาน 3) การนำเสนอผลิตภัณฑ์ที่นำภูมิปัญญามาพัฒนาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ 4) การนำเสนอผลิตภัณฑ์ที่ทำการประยุกต์ เรียบเรียงและสร้างใหม่

คำสำคัญ: ศิลปะและงานฝีมือ, ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน, แนวทางการออกแบบ, การพัฒนา

Conservation and Development of Traditional Wicker Handicrafts by Product Design Concept

Pharitporn Kawkamsue

School of Architecture and Design, Walailak University

Nakhon Si Thammarat 80160, Thailand

e-mail: pharitporn.ka@wu.ac.th

Abstract

The article presents the development guideline for wicker handicraft products to suit the present. By searching for information that related; the meaning of folk arts and crafts, characteristics and values, the concept of developing from the relevant experts, the current consumer trends and the handicrafts products that presented during the last five years are from 2012 to 2017. To analyze, identify, compare relationships and present them as a guideline for the development of wicker handicraft products. It was found that the variety of target groups and media made possible to present the development of wicker handicraft products in various image as follows: 1) Presentation on the conservation of handicraft and wickerwork 2) Presentation on the continuation of handicraft artwork. 3) Presentation of products that apply handicraft wisdom into new products. 4) Presentation of products that compiled idea and redesign

Keywords: arts and crafts, wicker products, design guidelines, development

Received: 17 August 2018 **Revised:** 28 February 2019 **Accepted:** 28 March 2019

บทนำ

ศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสานเป็นหนึ่งในภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เก่าแก่ของโลกและของไทย มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตทั้งในด้านการอำนวยความสะดวก และ ด้านคุณค่าทางจิตใจจากความงาม ความประณีตและสะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ตัวตนของท้องถิ่น และสามารถสร้างสรรค์เป็นอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ปัจจุบันสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มีการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม เทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ มากขึ้น ทำให้ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานมีความต้องการใช้โดยตรงในชีวิตประจำวันลดน้อยลง ผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนารูปแบบและการใช้งานให้แตกต่างไปจากเดิมเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องและแนวทางการอนุรักษ์ สืบสานและพัฒนางานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานโดยใช้แนวคิดทางการออกแบบผลิตภัณฑ์เป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้แนวทางที่ผู้เกี่ยวข้องได้นำไปปรับใช้ได้เหมาะสมกับสภาพของสังคมในปัจจุบันและสามารถสืบเนื่องงานศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสานได้อย่างยั่งยืน

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน ความหมายที่เกี่ยวข้อง

หัตถกรรมพื้นบ้าน คืองานฝีมือที่เป็นไปตามรูปแบบประเพณีที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่น การประดิษฐ์ การสร้างสรรค์ เป็นไปตามเทคนิคและรูปแบบที่ถ่ายทอดภายในครอบครัวโดยตรงจากพ่อแม่ปู่ย่าตายายหรือเป็นการถ่ายทอดโดยผู้ที่ต้องการเรียนรู้งานทางช่างฝีมือประเภทนั้นๆ เข้าไปรับการฝึกอบรมจากผู้อื่นเป็นเวลานานจนฝีมือใช้งานได้ เทคนิคการประดิษฐ์และรูปแบบสิ่งประดิษฐ์อาจถ่ายทอดจากถิ่นหนึ่งไปยังอีกถิ่นหนึ่งได้ ลักษณะอีกประการหนึ่งของงานฝีมือพื้นบ้านก็คือผลงานหรือสิ่งประดิษฐ์ประเภทนี้จะต้องเป็นวัสดุสิ่งของหรือสิ่งก่อสร้างที่ทำขึ้นเพื่อคนทั่วไปใช้แต่จะไม่ใช้ประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อใช้หรือถ่ายทอด

ในหมู่คนชั้นสูงเท่านั้น นอกจากนี้งานฝีมือที่คนหนึ่งออกแบบประดิษฐ์ขึ้นมา
จนเป็นผลงานสำเร็จรูปตั้งแต่ต้นจนจบด้วยตนเอง ถือว่าเป็นช่างฝีมือมากกว่า
ผลงานที่ขั้นตอนส่วนมากใช้เครื่องจักรช่วย (Office of the National
Culture Commission, 1991)

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน (ศิลปะพื้นบ้าน+หัตถกรรมพื้นบ้าน) คือศิลปะ
ประเพณีพื้นฐานของคนธรรมดาสามัญหรือชาวบ้านโดยทั่วไปโดยไม่ปรากฏ
ตัวผู้สร้าง ซึ่งเป็นการแสดงออกของชีวิตชุมชนอันแตกต่างไปจากการแสดงออก
ของสถาบัน ปัจเจกชนหรือแบบอย่างสากล ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเน้นประโยชน์
การใช้สอยเป็นหลักสำคัญ นอกเหนือจากความสวยงามที่สามารถสัมผัสได้แล้ว
ผลงานสร้างสรรค์ต่างๆ ยังแสดงถึงภูมิปัญญาอันลึกซึ้งในชีวิตประจำวัน
มีความเหมาะสมกับลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และยังแฝงไว้ด้วยปรัชญา
ในการดำเนินชีวิตที่เน้นความสมถะเรียบง่ายของผู้สร้างสรรค์ผลงาน
อีกด้วย (Ratkasikon and Hincharanan, 2008)

งานจักสานเป็นหนึ่งในภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยที่มีความสำคัญต่อการ
ดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทย ทั้งในด้านการอำนวยความสะดวกในการ
ดำเนินชีวิตและด้านคุณค่าทางจิตใจจากความงาม ความประณีตและความ
เป็นท้องถิ่น อันจะนำไปสู่ความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและพัฒนาสร้างสรรค์
งานในวงกว้างขึ้น สามารถสร้างเป็นอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน
ท้องถิ่น (Leesuwan, 1989)

เครื่องจักสานโดยทั่วไปหมายถึงสิ่งที่ผลิตขึ้นด้วยมือด้วยวิธีการ สาน ชัด
ถัก เป็นหลัก (ตามความหมายของคำ จัก คืออาการที่เอาคมมีดผ่าไม้ไผ่หรือหวาย
ให้แตกจากกันเป็นเส้นบางๆ ที่เรียกว่า ดอก สานคืออาการที่เอาดอกมาขัดกัน
ด้วยวิธีการยกและข่ม) เครื่องจักสานเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านมีการทำมานาน
ตั้งแต่สมัยโบราณและมีการทำทั่วไปในทุกท้องถิ่น ใช้วัสดุต่างๆ ที่หาง่ายในท้องถิ่น
เช่น หวาย ไม้ กก ปอ ป่าน ย่านลิเภา กระจูด คลุ้ม ผักตบชวา ก้านและใบมะพร้าว

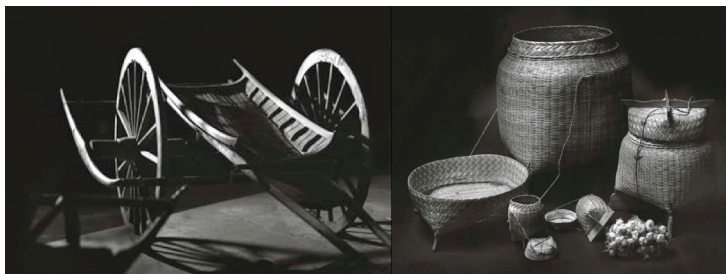
โบราณ โบราณวัตถุ แผลง มาทำการสาน ชัด ถัก โดยวัสดุแต่ละชนิดจะมีวิธีเตรียมเส้นสำหรับการสาน ชัด ที่แตกต่างกัน เช่น การจักตอก การปอกเปลือก การชักเรียด การรูดเส้น เพื่อให้ได้เส้นที่เหมาะสมสำหรับการนำมาสาน เป็นเครื่องจักสานที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อนำมาใช้สอยเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ เพื่อตอบสนองความจำเป็นและความต้องการในชีวิตประจำวัน เช่น เครื่องใช้เพื่อตอบสนองประเพณีและความเชื่อ เครื่องใช้ภายในบ้าน เครื่องมือดักจับสัตว์น้ำ เครื่องมือกสิกรรม

เห็นได้ว่างานศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสานเกี่ยวเนื่องกับประโยชน์ใช้สอย ความงาม ภูมิปัญญา ลักษณะเฉพาะของตนเอง ความเรียบง่าย ผู้ที่ทำถือเป็นช่างเป็นศิลปินในสายเลือดเพราะต้องใช้ทักษะและความประณีต ศิลปะและหัตถกรรมจึงมักจะเหลื่อมล้ำกันอยู่เสมอ ทั้งนี้งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไม่ได้เป็นสิ่งที่คงที่ มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามผลกระทบทางสังคมและเทคโนโลยีเสมอ อาจเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้าๆ หรืออย่างรวดเร็วก็ขึ้นอยู่กับผลกระทบในแต่ละช่วงเวลา การสืบทอดฝีมือในการสร้างสรรค์งานเกิดขึ้นในสองรูปแบบคือ การสืบทอดผ่านทางผู้ที่ใกล้ชิดแบบรุ่นต่อรุ่น ด้วยการปฏิบัติสืบทอดกันมาหรือการลักลอบพิจารณาสังเกตจดจำจากผู้ที่มีฝีมือดี (ครูพักลักจำ) และการถ่ายทอดผ่านการเล่าเรียน ฝึกหัดจากสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานต่างๆ การถ่ายทอดซึ่งกันและกันระหว่างบุคคลร่วมสมัย ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติ ผ่านกิจกรรมและสื่อต่างๆ

คุณค่าของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสาน

คุณค่าของงานหัตถกรรมมีทั้งคุณค่าที่ได้จากประโยชน์ใช้สอย (Functional Value) ที่ใช้ในการดำรงชีวิตด้านต่างๆ เช่น เพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค ใช้ในการประกอบอาชีพและคุณค่าทางจิตใจ เช่น เครื่องใช้ที่ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อและขนบประเพณี รวมทั้งคุณค่าทางความงามและศิลปะ (Aesthetic Value & Artistic Value) อันเกิดจากเลือกใช้รูปทรง โครงสร้าง และลวดลาย ความประณีตละเอียดอ่อน การแสดงออกทางอารมณ์และศิลปะประกอบกันเป็นรูปทรง โครงสร้างและลวดลายที่เหมาะสมลงตัวมีความงามที่เรียบง่าย (Leesuwan, 1989)

เครื่องจักสานเป็นศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่าในฐานะที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของชาวบ้านในการเลือกสรรวัตถุดิบ การนำมาดัดแปลงแปรรูปเป็นวัสดุเพื่อใช้ทำเครื่องจักสานด้วยวิธีง่ายๆ แต่มีรูปแบบและประโยชน์ใช้สอยที่สมบูรณ์ลงตัวคุณค่าอีกประการหนึ่งคือคุณค่าทางศิลปะและความงามของรูปทรง โครงสร้างและลวดลายที่งดงาม ที่มีความแตกต่างกันไปตามความนิยมของแต่ละถิ่นและคุณค่าด้านการแสดงออกทางอารมณ์และจิตใจของช่างพื้นบ้าน (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว)

ภาพที่ 1 แสดงคุณค่าของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสานที่แสดงออกทางรูปทรง โครงสร้าง ลวดลาย ความประณีตและคุณค่าศิลปะงานหัตถกรรมไทยที่มีมา: หนังสือลักษณะไทยเล่มที่ 4 “วัฒนธรรมพื้นบ้าน”. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

ความแตกต่างของการอนุรักษ์ สืบสานและการพัฒนา

การอนุรักษ์ หมายถึง ตามรักษา, ระวัง, ป้องกัน, รักษาสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้คงอยู่ (พจนานุกรม อ.เปลื้อง ณ นคร)

การสืบสาน หมายถึง การสืบเนื่อง การรับช่วง สอดคล้องกับความหมายของการสืบทอด ที่หมายถึง รับช่วงปฏิบัติต่อ (Office of the Royal Society, 2011)

การสืบสานวัฒนธรรม สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สืบ ในความหมายหนึ่งหมายถึงสืบสาว คือย้อนลงไปในความเป็นมาเพื่อหาเหตุปัจจัยในอดีต สืบอีกความหมายหนึ่ง คือการสืบทอด สืบสาวนั้นโยยย้อนกลับไปข้างหลัง แต่สืบทอดนั้น สืบต่อไปข้างหน้าจากปัจจุบันสู่อนาคต เมื่อเราสืบสาวได้ดีแล้ว เราก็เห็นทางที่จะสืบทอดได้ดีด้วยสาน คือ การจัดสรรปรุงแต่งวัฒนธรรมที่สืบมาจากเดิมให้มีรูปแบบเป็นต้น ที่สอดคล้องกับยุคสมัยในสภาพปัจจุบัน ให้เป็นประโยชน์แก่คนที่ดำเนินชีวิตอยู่ การสานทำให้สิ่งที่สืบมาเกิดผลเป็นประโยชน์และมีชีวิตชีวา (Phrathampitok, 1994)

การพัฒนา (development) หมายถึง การทำให้เจริญ (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน) การพัฒนาคือการทำให้เกิดลักษณะใหม่ที่ดีกว่าเดิมโดยมีการวางแผนไว้ล่วงหน้า เป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่ง มีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเปลี่ยนแปลง

สรุปความแตกต่างของการอนุรักษ์ สืบสานและพัฒนา คือ การอนุรักษ์ หมายถึงการตามรักษาสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้คงอยู่ในรูปแบบดั้งเดิม การสืบสาน คือการสืบสาวเรื่องราวความหมายย้อนไปด้านหลังและสืบต่อไปในภาคหน้า ด้วยการสืบทอดให้สอดคล้องกับยุคสมัยในปัจจุบัน การรับช่วงต่อ และการพัฒนาคือการทำให้เกิดลักษณะใหม่ที่ดีกว่าเดิมเพื่อให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงโดยมีการวางแผนไว้ล่วงหน้า

แนวคิดทางการออกแบบผลิตภัณฑ์

การออกแบบ คือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นการพยายามสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยการจัดระเบียบด้วยความมุ่งหมายที่จะแก้ปัญหา และเพื่อสนองประโยชน์ของทั้งตนเองและคนในสังคม (Bunwong, 1996)

กระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ที่เกิดจากการทำงานเป็นลำดับขั้นตอนตั้งแต่ 1) การกำหนดจุดมุ่งหมายและขอบเขตของงานที่จะทำการออกแบบ 2) การศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง 3) การวิเคราะห์ (Analysis) นำข้อมูลที่ได้มาจำแนก เปรียบเทียบและจัดให้เกิดความสัมพันธ์เพื่อช่วยเสนอแนะทางเลือกและเกณฑ์สำหรับพิจารณาทางเลือกต่างๆ ในการแก้ปัญหา 4. สร้างแนวความคิดหลัก (Conceptual Design) ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ได้อย่างตรงประเด็นและสามารถครอบคลุมการแก้ปัญหาได้ มีความแปลกใหม่ 5) การทำแบบร่าง (Preliminary Design) โดยการนำแนวความคิดหลักมาตีความ แปลรูปหรือประยุกต์ เป็นการสร้างสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เกิดเป็นรูปธรรม สามารถมองเห็นและจับต้องได้

6) การคัดเลือก (Selection) การนำแบบร่างมาคัดเลือกแบบที่มีความเหมาะสมที่สุด สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยวิธีการที่ง่าย ประหยัด ความเป็นไปได้จริงในการผลิตและการตลาด 7) ออกแบบรายละเอียด (Detail Design) การนำแบบที่เลือกมาพัฒนาต่อไปจนถึงขั้นรายละเอียดของส่วนประกอบย่อยต่างๆ 8) การประเมินผล (Evaluation) การนำแบบที่เสร็จสมบูรณ์มาประเมินผลความถูกต้องตามขอบเขตและจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ก่อนการลงทุนผลิตและการจำหน่าย

สิ่งที่สำคัญที่สุดในการออกแบบคือการกำหนดจุดมุ่งหมายของผลิตภัณฑ์วิธีหนึ่งที่นิยมใช้ คือ “Kipling Method” การตั้งคำถามแบบ 5W1H ใช้การคิดวิเคราะห์หาคำตอบด้วยการตั้งคำถาม Who What When Where Why How เพื่อใช้การจำแนกองค์ประกอบต่างๆ แล้วนำมาหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างองค์ประกอบต่างๆ เหล่านั้นเพื่อค้นหาคำตอบที่เป็นจริงและสำคัญ จากนั้นจึงรวบรวมข้อมูลทั้งหมดมาจัดระบบ เรียบเรียงใหม่ให้ง่ายแก่ต่อการทำความเข้าใจ

Who ใครคือกลุ่มเป้าหมาย ควรระบุรายละเอียด เช่น อายุ, เพศ, การศึกษา, ศาสนา, อาชีพ, เงินเดือน, ที่อยู่อาศัย, ขนาดครัวเรือน พฤติกรรมการบริโภค ข้อมูลเหล่านี้จะช่วยให้สามารถระบุกลุ่มเป้าหมายของเราได้ชัดเจนเพื่อที่จะสามารถสร้างสรรค์ผลงานที่ตอบสนองกลุ่มเป้าหมายได้อย่างถูกต้อง

What อะไรคือสิ่งที่กลุ่มเป้าหมายต้องการ อะไรที่จะทำให้เราสามารถสร้างความแตกต่างให้กับสินค้าหรือบริการจากคู่แข่งได้

Where กลุ่มเป้าหมายอยู่ที่ไหน เพื่อที่จะสามารถนำเสนอผลิตภัณฑ์ให้กับลูกค้ากลุ่มเป้าหมายได้ตรงกลุ่ม หรือผลิตภัณฑ์นั้นมีการใช้งานที่ไหนและส่งผลต่อการใช้งานอย่างไรบ้าง

When กลุ่มเป้าหมายมีความต้องการผลิตภัณฑ์เมื่อไร ในช่วงเวลาไหน

Why ทำไมกลุ่มเป้าหมายต้องซื้อหรือใช้ผลิตภัณฑ์ของเรา

How จะเข้าถึงลูกค้ากลุ่มเป้าหมายของเราได้อย่างไร หรือกลุ่มเป้าหมาย
จะใช้ผลิตภัณฑ์เราอย่างไรจึงจะได้รับความสะดวกสบายและความประทับใจ

How much การซื้อ-ขาย ราคาเท่าไร

แนวคิดทางการออกแบบโดยการใช้เทคนิคการแปลงหน้าที่ทางคุณภาพ
Quality Function Development (QFD) คือระบบการถ่ายทอดความต้องการ
ของลูกค้าให้เป็นเป้าหมายที่เหมาะสมของบริษัทในทุกขั้นตอนตั้งแต่การวิจัย
ผลิตภัณฑ์ การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ การผลิต การจำหน่าย การติดตั้ง
และการตลาด การขายและการบริการ (American Supplier Institute (ASI)
วิธีที่ใช้แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงและช่วยในการจัดการลำดับความสำคัญ
ของความต้องการของลูกค้า โดยแปลงให้เป็นกิจกรรมดำเนินงานในเชิงผลิตภัณฑ์
บริการและธุรกิจ วิธีนี้มีจุดประสงค์เพื่อปรับสมรรถนะการดำเนินงานขององค์กร
ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด และตอบสนองต่อความคาดหวังของลูกค้า
ได้เป็นอย่างดี (Bickmell อ้างถึงในอมรรัตน์และอรรธกร, 2003)

เทคนิคการแปลงหน้าที่ทางคุณภาพ (QFD) มีการนำมาปรับใช้ในหลายด้าน
เช่น การจัดการองค์กร การประกันคุณภาพองค์กร ด้านการออกแบบมีตัวอย่าง
จากงานวิจัยเรื่อง “การปรับปรุงสินค้าโดยการประยุกต์ใช้เทคนิคการแปลง
หน้าที่ทางคุณภาพ (QFD): กรณีศึกษาโรงงานผลิตของเล่นไม้เพื่อการศึกษา”
(อมรรัตน์และอรรธกร, 2003) ได้ประยุกต์ใช้เทคนิคในการออกแบบผลิตภัณฑ์
โดยการเก็บข้อมูลความต้องการของลูกค้าโดยการสัมภาษณ์ลูกค้า นำข้อคิดเห็น
ของลูกค้าที่ได้มาจัดกลุ่มความต้องการในผลิตภัณฑ์และหาความเชื่อมโยง นำผล
ที่ได้มาทำแบบสอบถามลูกค้าถึงความพอใจในผลิตภัณฑ์ ปัจจุบันและ
การเปรียบเทียบกับคู่แข่งเพื่อหาข้อที่ต้องปรับปรุงผลิตภัณฑ์ และการวางแผน
การปรับปรุงในทุกกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ เช่น กระบวนการ
หาวัตถุดิบ กระบวนการควบคุมคุณภาพวัตถุดิบ กระบวนการวางแผนการผลิต
กระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์ กระบวนการติดตามดูแลลูกค้า ผลที่ได้

คือผลิตภัณฑ์ที่มีความพึงพอใจจากลูกค้าเพิ่มมากขึ้น ต้นทุนสูงขึ้นเล็กน้อย แต่คุ้มค่ากับความพอใจที่เพิ่มขึ้น เกิดการปรับปรุงกระบวนการออกแบบที่มีประสิทธิภาพ ลดเวลาในการออกแบบ เพิ่มรอบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ยาวนานขึ้นและสร้างแม่แบบที่ดีสำหรับการออกแบบผลิตภัณฑ์อื่นๆ

การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่จะตอบสนองต่อผู้ใช้ได้อย่างสูงสุด คือผลิตภัณฑ์ที่ใช้แนวทางการออกแบบผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง (User-centered Design) นอกจากผลิตภัณฑ์จะมีประโยชน์ใช้สอยในตัวเองแล้ว ยังต้องตอบสนองต่อการใช้งานในสิ่งแวดล้อมที่ผลิตภัณฑ์นั้นตั้งอยู่ด้วย มีคุณลักษณะที่ถูกต้องตามหลักกายศาสตร์ (Ergonomic) และระบบความสัมพันธ์ระหว่างผลิตภัณฑ์กับผู้ใช้ เช่น ขนาด ความสูง ความรู้สึก ใสใจกับการจัดลำดับความสำคัญในงานออกแบบ เช่น รูปร่าง รูปทรง พื้นผิว ขนาด สัดส่วน สี และองค์ประกอบอื่นๆ เพื่อสื่อสารให้ผู้บริโภคได้รับรู้ถึงการใช้งานของผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ควรมีความเรียบง่าย มีความสมดุลและกลมกลืนกันในทุกส่วน ทั้งเรื่องของโครงสร้างส่วนประกอบและสามารถใช้งานได้ง่าย ควรมีการสังเกตและศึกษาผู้ใช้โดยตรงเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกว่าผู้บริโภคมีความต้องการอะไรบ้าง ซึ่งบางครั้งผู้บริโภคเองอาจจะไม่เคยนึกถึงประโยชน์ใช้สอยนั้นๆมาก่อน (Dieter Rams, 1970)

การค้นหากลุ่มเป้าหมายของงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านและรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ต้องการ ทำได้โดยการสำรวจข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การทำสำรวจความต้องการของกลุ่มลูกค้าเดิมหรือกลุ่มลูกค้าที่คาดหวัง การศึกษาข้อมูลจากหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง เช่น ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (SACICT) ที่นำเสนอข้อมูลเทรนด์งานศิลปหัตถกรรม กลุ่ม เป้าหมาย ตัวอย่างการสร้างสรรคผลงานด้านศิลปหัตถกรรมจากนักออกแบบมืออาชีพ รวมทั้งโครงการส่งเสริมการพัฒนาศิลปหัตถกรรมในรูปแบบต่างๆ ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (TCDC) นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับแนวโน้มของโลก (Thailand Creative & Design Center, 2018) ลักษณะพิเศษของกลุ่มคนในเจนเนอเรชั่นต่างๆ ซึ่งจะ

พบว่ากลุ่มเป้าหมายสำหรับผลิตภัณฑ์มีความแตกต่างกันทั้งในด้านของอายุ กำลังการซื้อ วิถีคิดและรูปแบบการใช้ชีวิตและรสนิยมส่วนบุคคล ทำให้รูปแบบ การนำเสนอผลิตภัณฑ์สามารถทำได้หลายรูปแบบ โดยในปัจจุบันแบ่งคนออกเป็น 5 กลุ่ม ตามอายุ คือ กลุ่ม Baby Boomers: กลุ่มผู้สูงอายุ มักมีความสุขกับการ เดินทางท่องเที่ยว กำลังซื้อสูง กลุ่ม Generation X: กลุ่มคนวัยกลางคน รักษา สุขภาพ ศึกษาข้อมูลต่างๆ อย่างระมัดระวัง กลุ่ม Millennials: ชอบสัมผัสชีวิต ธรรมชาติ ความเชื่อความศรัทธาจะถูกเชื่อมโยงกับเรื่องของจิตใจ กลุ่ม Generation Z: กลุ่มดิจิทัลเนทีฟใช้เทคโนโลยีสูง ชอบค้นหาข้อมูล ทดลองสินค้าใหม่ๆ กลุ่ม Generation Alfa: คนกลุ่มใหญ่ในอนาคต เปิดกว้างสร้างสรรค์ นอกจากนี้ ด้วยบริบทที่เปลี่ยนไปอยู่ตลอดเวลาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเรื่องต่างๆ เช่นแนวโน้มสื่านิยมในปีนั้นๆ รูปแบบของงานและแฟชั่น สถาปัตยกรรม และการตกแต่ง ร้านค้าแห่งอนาคต การศึกษาข้อมูลเหล่านี้เพื่อให้สามารถ ทำความเข้าใจและเห็นแนวทางในการทำผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองกลุ่มเป้าหมาย ได้อย่างเหมาะสม

สรุปแนวคิดทางการออกแบบผลิตภัณฑ์คือวิธีการต่างๆ ที่ทำขึ้น เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ที่กำหนดขึ้นจากการสรุปข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และการหาแนวทางเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ สิ่งที่สำคัญที่สุด คือการตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายซึ่งมีทั้งความต้องการ ทางด้านการตอบสนองประโยชน์ใช้สอย ระบบความสัมพันธ์ระหว่างผลิตภัณฑ์ กับผู้ใช้และการตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ เช่นความพึงพอใจ ทางด้านความรู้สึกรักต่อผลิตภัณฑ์ คุณค่าทางจิตใจ การได้รับบริการ

แนวคิดทางการอนุรักษ์ สืบสานและพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านนั้นมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตาม การเปลี่ยนไปของสังคมเสมอ รูปแบบการเปลี่ยนแปลงมีได้หลายลักษณะ เช่น การเปลี่ยนวัสดุ เปลี่ยนผู้ใช้ เปลี่ยนสถานที่ เปลี่ยนหน้าที่ใช้สอย เปลี่ยนรูปแบบ เปลี่ยนราคา เปลี่ยนโดยได้รับการยกระดับ เปลี่ยนแปลงตามความต้องการ ของผู้บริโภค แนวโน้มและอนาคตของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านขึ้นอยู่กับความสามารถในการพัฒนาปรับตัวให้เข้ากับวิถีปัจจุบัน การหาวิธีการอนุรักษ์ สืบสาน ต้องศึกษาให้เหมาะสมถูกต้อง ทั้งนี้ในปัจจุบันได้พบปัญหาการอนุรักษ์และสืบสาน ในหลายด้าน เช่น ความต้องการในการใช้ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมที่อยู่ในวง จำกัด การใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคน การบริหารจัดการ การตลาดและการผลิต การผลิตหัตถกรรมบางชนิดไม่คุ้มทุน เมื่อผลิตจำนวนมากราคาจะถูก ฝีมือต่ำลงซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ฝีมือช่างพื้นบ้านเสื่อมลงและสูญเสีย ช่างศิลป์หรือช่างฝีมือดีไป รวมทั้งคนรุ่นใหม่ขาดความสนใจในการสืบทอด และสานต่อภูมิปัญญางานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

การอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านจะต้องคำนึงถึงปัจจัยทั้ง 5 ประการ คือ 1) ช่างฝีมือผู้สร้างสรรค์ ซึ่งจะต้องมีการฝึกปรือคนแต่ละรุ่นให้ต่อเนื่องกันไป 2) วัตถุดิบ สำหรับการสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรม 3) เทคนิคและกรรมวิธี ในการผลิต ซึ่งควรจะมีการปรับปรุงอยู่เสมอ 4) รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม ที่แม้ว่าได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องจนถือว่าบรรลุถึงความสมบูรณ์ แต่มิได้ หมายความว่า การพัฒนารูปแบบจะสิ้นสุดลงเพียงนั้น 5) การอนุรักษ์แหล่งผลิต ที่กลายเป็นชื่อควบคู่ไปกับผลิตภัณฑ์นั้นๆ เช่น โอ่งราชบุรี อ่างदानเกวียน ผ้าพื้นเกาะยอ ผ้าทอพุมเรียง ให้ดำรงคงอยู่สืบไป (Ratkasikon and Hincharanan, 2008)

แนวคิดการอนุรักษ์และพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน มีการนำเสนอแนวคิดจากผู้ที่มีส่วนร่วมมากมาย อาทิ ข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ จากนานาชาติในประเทศในอาเซียน ได้มีการนำเสนอแนวคิดทิศทางการพัฒนา ศิลปะหัตถกรรมในแต่ละท้องถิ่นในประเทศของตนดังนี้ (Phrip Phan Dao, 2017 เข้าถึงได้จาก <https://www.posttoday.com /life/life/490750>)

อินโดนีเซีย: จุดเด่นของงานหัตถกรรมอยู่ที่ความงดงามของชิ้นงาน ที่มีค่าในเชิงศิลปะ ทักษะการทำงานที่ประณีตบรรจง ความคิดสร้างสรรค์ การเลือกใช้วัสดุที่หลากหลายเพื่อให้ได้รูปทรง สีสนและพื้นผิวที่งดงาม ศักยภาพของช่างพื้นเมืองที่สามารถสร้างสรรค์ผลงานที่นำเทคนิควิธีการ จากวัฒนธรรมต่างประเทศมาผสมผสานเข้ากับงานพื้นเมืองได้โดยไม่ทำให้เสีย เอกลักษณ์ของตนเองไป การพัฒนาใช้แนวคิดการค้นหาคำความหมาย ของภูมิปัญญาเดิมมารวมกับนวัตกรรมใหม่ๆสร้างสรรค์ผลงานในมุมที่จะเป็น ประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและวัฒนธรรม การผสมผสานเทคโนโลยีกับวิถี ดั้งเดิมจะช่วยให้เกิดงานหัตถกรรมใหม่ที่ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

ลาว: เน้นการผสมผสานงานดั้งเดิมเข้ากับสมัยใหม่ สนับสนุน งานศิลปหัตถกรรมโดยการสร้าง Lao Handicraft Exhibition Center เพื่อให้เป็นศูนย์กลางของงานหัตถกรรมในประเทศและของอาเซียน นิทรรศการการจัดแสดงผลงานหัตถกรรมที่โดดเด่น ศูนย์ฝึกฝีมือสำหรับ งานช่างแขนงต่างๆ การเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน

มาเลเซีย: ส่งเสริมให้คนเห็นคุณค่าและนำงานหัตถกรรมมาใช้ โดยการสร้างแบรนด์ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยนักออกแบบ มีอาชีพให้มีความร่วมสมัยและปรับไปใช้งานได้หลากหลายรูปแบบ ส่งเสริมการขายผ่านโซเชียลมีเดีย รวมทั้งการนำเครื่องจักรมาใช้ในการผลิต เพื่อให้ได้รวดเร็ว ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพมากขึ้น เพิ่มคุณค่าให้ผลิตภัณฑ์ ด้วยวิธีการใหม่ๆ เช่น ใช้สีย้อมสังเคราะห์เพื่อให้ได้งานที่สีสดใสใสมากขึ้น

การออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม นักออกแบบต้องรู้จักวัสดุพื้นบ้าน และกระบวนการผลิตงานหัตถกรรมนั้นเป็นอย่างดี รวมทั้งความรู้ด้านวัสดุอื่นๆ ที่อาจนำมาใช้ร่วมกัน ที่สำคัญต้องพยายามสร้างความเชื่อมโยงระหว่างงานหัตถกรรม แพชั่น การใช้ชีวิตและสื่อต่างๆ เข้าด้วยกันให้ได้ ด้านการผลิตจะเป็นการผนวกกันระหว่างเทคนิคการทำแบบดั้งเดิมกับกรรมวิธีการผลิตแบบสมัยใหม่ จึงจำเป็นต้องมีความร่วมมือและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างใกล้ชิดระหว่างนักออกแบบและช่างฝีมือ รวมถึงผู้ผลิตในกระบวนการอุตสาหกรรม (Tanner.2010)

แนวคิดในการพัฒนางานหัตถกรรมประเภทจักสาน ต้องเป็นการผสมผสานกันระหว่างคุณค่าที่เป็นที่ต้องการในงานหัตถกรรม กับสิ่งที่สามารถเป็นไปได้ในการออกแบบ จึงต้องเริ่มจากความเข้าใจในคุณค่าของงานหัตถกรรมนั้นๆ ต้องมีความรู้ในเรื่องวัสดุ กระบวนการผลิต ทักษะที่ต้องใช้ ร่วมกับความเข้าใจในเรื่องราว ทศนคติ ความเชื่อและบริบทของกลุ่มช่างที่ทำงานหัตถกรรม คุณค่าที่เป็นที่ต้องการในงานหัตถกรรม 3 ประการ คือ คุณค่าทางความงามที่ได้รับด้านจิตใจ ประสพการณ์ด้านความรู้สึกที่ผู้ใช้จะได้รับจากการสัมผัสกับความเป็นธรรมชาติ เทคนิคที่ใช้ในการทำงานหัตถกรรม คุณค่าจากงานที่ทำด้วยมือใช้ความชำนาญเป็นพิเศษ การพัฒนางานหัตถกรรมควรนำเสนอคุณค่าของงานหัตถกรรมดังกล่าวร่วมกับประโยชน์ใช้สอยที่เหมาะสมกับปัจจุบันในรูปแบบที่หลากหลาย การคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ เช่น การนำเสนอด้านลวดลาย เทคนิคการทำที่หลากหลายน่าสนใจ การผสมผสานกับวัสดุอื่นๆ การผสมผสานการผลิตดั้งเดิมกับเทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่เพื่อลดภาระการผลิตด้านงานฝีมือลงในบางส่วน การเผยแพร่ความรู้ด้านงานหัตถกรรมให้กับอุตสาหกรรมต่างๆ เพื่อค้นหาแนวคิดผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่สามารถเป็นไปได้ การนำเสนอผลิตภัณฑ์ในแง่ของผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (eco-friendly) ผลิตภัณฑ์ที่เป็นกรีนดีไซน์ (green design) ทั้งนี้แนวคิดในการผสมผสานวัสดุ เทคโนโลยี กรรมวิธีการผลิต และนวัตกรรมต่างๆ จะต้องทำอยู่บนความเป็นไปได้ในบริบทของการผลิตงานหัตถกรรมนั้นๆ (Tung, 2012)

การนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในงานออกแบบ มีการนำเสนอได้ในหลายระดับ (Chananiyom, 2015) คือ 1) การนำเสนอแบบคุณค่าดั้งเดิม งานออกแบบที่นำรูปแบบคุณค่าที่มีมาแต่ดั้งเดิมเสนอในงานออกแบบ โดยไม่ได้ปรับเปลี่ยนหรือดัดแปลง เน้นการแสดงคุณค่าแห่งความเป็นต้นแบบ ความเก่าแก่ 2) การนำเสนอแบบพัฒนาขึ้นใหม่ งานออกแบบที่นำรูปแบบคุณค่าที่เคยมีมา มาดัดแปลง พัฒนาให้เกิดสิ่งใหม่ แต่ยังคงคุณค่าความเป็นของเดิมอยู่เป็นหลัก 3) การนำภูมิปัญญามาสร้างสรรค์ใหม่ งานออกแบบที่นำเอาคุณค่าดั้งเดิมด้านภูมิปัญญา แนวความคิด เทคนิค กระบวนการ มาใช้สร้างสรรค์งานออกแบบในรูปแบบหรือรูปทรงใหม่ 4) การเรียบเรียงและสร้างใหม่ งานออกแบบที่นำคุณค่าดั้งเดิมในด้านภูมิปัญญา แนวความคิด เทคนิค กระบวนการ มาคิดวิเคราะห์ ประยุกต์ ดัดแปลง ภูมิปัญญา แนวความคิด เทคนิค กระบวนการเหล่านั้น เพื่อให้เกิดงานออกแบบในรูปแบบใหม่ๆ

การพัฒนางานหัตถกรรมจักสานตามอิทธิพลทางสังคม จะเป็นผลดีทางด้านเศรษฐกิจของชาวชนบทที่ผลิตงานหัตถกรรมจักสาน มีรายได้เพิ่มขึ้น มีงานทำเป็นอาชีพหรือทำเป็นอาชีพหลักตลอดปี ในขณะเดียวกัน ถ้าการพัฒนานั้นไม่ถูกวิธี ก็จะทำให้เกิดผลเสียทั้งทางด้านเศรษฐกิจและคุณค่าของงานหัตถกรรมจักสาน คือเมื่อมีการผลิตงานหัตถกรรมจักสานเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จะทำให้งานหัตถกรรมจักสานล้นตลาดเกินความต้องการได้ง่าย เพราะปริมาณความต้องการในการใช้งาน หัตถกรรมจักสานอยู่ในวงจำกัด เพียงใช้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตของชาวชนบทเป็นส่วนใหญ่ เมื่อมีการผลิตจนล้นตลาด จะทำให้ราคาตก ไม่คุ้มกับต้นทุนซึ่งอาจนำไปสู่การสูญสลายได้ นอกจากนี้การส่งเสริมในการพัฒนาและผลดีอย่างไม่ระมัดระวังเช่น การใช้วัสดุอย่างฟุ่มเฟือย ไม่คุ้มค่า ทำให้เกิดการขาดแคลนวัสดุ ดังปรากฏอยู่แล้วในบางท้องถิ่นทำให้วัสดุราคาสูงหรือหาไม่ได้ จนต้องเลิกผลิตไปในที่สุด (Leesuwan, 1989)

ผลการวิเคราะห์แนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อการอนุรักษ์สืบสาน และพัฒนางานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน

พบว่าผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสานนั้นสามารถนำเสนอได้ในหลายรูป ทั้งในระดับการอนุรักษ์ ระดับการสืบสาน และระดับการพัฒนา โดยการค้นหาความหมายของภูมิปัญญาเดิมมารวมกับนวัตกรรมใหม่ๆ การผสมผสานเทคโนโลยีกับวิถีดั้งเดิม การตอบสนองการใช้งานในสังคมปัจจุบัน เพื่อให้เกิดงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านแบบใหม่ที่ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน สิ่งสำคัญคือผลิตภัณฑ์นั้นต้องนำเสนอคุณค่าของงานศิลปหัตถกรรมในเชิงช่างฝีมือ ความประณีต รูปทรง ลวดลาย สี สันและพื้นผิวที่งดงาม มีความเข้าใจในเรื่องวัสดุ กระบวนการผลิต ภูมิปัญญา ผลิตภัณฑ์มีความร่วมสมัยและปรับใช้งานได้หลากหลายรูปแบบ แนวคิดในการผสมผสานวัสดุ เทคโนโลยี กระบวนการผลิต และนวัตกรรมต่างๆ จะต้องทำอยู่บนความเป็นไปได้ในบริบทของการผลิตงานศิลปหัตถกรรมนั้นๆ

โดยในบทความนี้ขอนำเสนอตัวอย่างแนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสานโดยการแบ่งเป็น 4 ระดับตามแนวคิดการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในงานออกแบบ ของอาภาพรณ ชนานิยม (อาภาพรณ ชนานิยม, 2555) คือ

1. การนำเสนอในเชิงการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสาน
2. การนำเสนอในเชิงการสืบสานงานศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสาน
3. การนำเสนอผลิตภัณฑ์ที่นำภูมิปัญญามาพัฒนาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่
4. การนำเสนอผลิตภัณฑ์ที่ทำการเรียบเรียงและสร้างใหม่

การนำเสนอในเชิงการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสาน

คือผลิตภัณฑ์ที่ใช้การนำเสนอคุณค่าดั้งเดิมในงานออกแบบโดยไม่ได้ปรับเปลี่ยนหรือดัดแปลง ตามความหมายของคำว่าอนุรักษ์ ที่หมายถึงการรักษาสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้คงอยู่ เน้นการแสดงคุณค่าแห่งความเป็นต้นแบบ ความเก่าแก่นำเสนอทักษะฝีมือชั้นสูงของช่างผู้สร้างสรรค์ มักจะเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้สำหรับการเก็บรักษาเป็นของมีค่าหรือใช้เฉพาะโอกาสพิเศษ

ภาพที่ 2 ผลิตภัณฑ์ที่นำเสนอคุณค่าด้านทักษะฝีมือชั้นสูง

ภาพที่ 2.1 กระเป๋าย่านลิเกา ของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ที่มา: <http://www.sakulthaionline.com/magazine/reader/3837/8>

ภาพที่ 2.2 กระเป๋าไม้ไผ่สาน Samposha Kago (Strolling Bag) ของศิลปินงานไม้ไผ่ Toru Hatsuta

ที่มา: <https://analoguelife.com/en/products/toru-hatsuta-bamboo-bag>

การนำเสนอในเชิงการสืบสานงานศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสาน

คือ ผลิตภัณฑ์ที่นำเสนอในรูปแบบตามคุณค่าที่เคยมีมา มาดัดแปลงพัฒนาให้เกิดสิ่งใหม่ แต่ยังคงคุณค่าความเป็นของเดิมอยู่เป็นหลัก ตามความหมายของการสืบสาน คือการจัดสรรปรุงแต่งรูปแบบเดิมที่มีที่สืบมาให้สอดคล้องกับยุคสมัยปัจจุบัน โดยสินค้าในกลุ่มนี้มักมีลักษณะที่กลุ่มเป้าหมายเห็นแล้วเลือกนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน สินค้าในกลุ่มนี้อาจใช้การปรับขนาด สี ลวดลาย หรือเพิ่มเติมส่วนประกอบบางอย่างเพื่อให้สามารถนำไปปรับใช้ได้สะดวกและต้องตามรสนิยมของกลุ่มเป้าหมายในแต่ละกลุ่มมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 3 เครื่องจักสานภาชนะสำหรับใช้ของในรูปแบบดั้งเดิมที่ถูกปรับเปลี่ยนการใช้งานตามความเหมาะสมกับผู้ใช้หรือกับสถานที่

ที่มา: <https://www.pinterest.com/pin/393290979940153829/>

<https://www.pinterest.com/pin/504192120774354344/>

<https://www.pinterest.com/pin/554224297874612036/>

ภาพที่ 4 การปรับใช้เครื่องจักสานในรูปแบบดั้งเดิมเพื่อสะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ ตัวตนของท้องถิ่น

ภาพที่ 4.1 ภาชนะใช้เป็นสำหรับอาหาร

ที่มา : <https://www.pinterest.com/pin/432134526715891351//>

ภาพที่ 4.2 บรรจุภัณฑ์ข้าวกล่อง Ekiben (from Keio brand) Nagaoka Station

ที่มา: <http://keio-ekiben.cocolog-nifty.com/2009/2008/12/post-80d0.html>

ภาพที่ 4.3 บรรจุภัณฑ์ข้าวสาร KHAOHOM

ที่มา: <http://www.packageinspiration.com/khaohom-sustainable-rice-packaging.html/>

เครื่องจักสานภาชนะสำหรับใช้ใส่ของในรูปแบบดั้งเดิมที่นำมาปรับเปลี่ยนการใช้งานเป็นตะกร้าผลไม้ โคมไฟ ของประดับตกแต่งผนังตามความคิดสร้างสรรค์ของผู้ใช้ รวมทั้งการนำมาใช้ในการสร้างมูลค่าเพิ่มในการท่องเที่ยววิถีธรรมชาติ ที่เน้นการใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้าน หรือความนิยมการตกแต่งร้านค้าที่สร้างบรรยากาศความเป็นท้องถิ่นวิถีชุมชน (ภาพที่ 3) การปรับใช้เครื่องจักสานในรูปแบบดั้งเดิมนำมาปรับเปลี่ยนเป็นสำหรับอาหาร (ภาพที่ 4.1) เครื่องจักสานนำมาทำเป็นบรรจุภัณฑ์ข้าวกล่อง Ekiben (from Keio brand) Nagaoka Station เป็นการแสดงอัตลักษณ์ทั้งทางด้านอาหารและงานหัตถกรรมของท้องถิ่นของประเทศ

ญี่ปุ่น (ภาพที่ 4.2) บรรจุภัณฑ์ข้าวสารจากไม้ไผ่สาน KHAOHOM นำเสนอการใช้บรรจุภัณฑ์ที่เป็นภูมิปัญญาการใช้งานจักสานกับการหุงและเก็บอาหาร การสร้างมูลค่าเพิ่มทางอารมณ์และเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ (ภาพที่ 4.3)

การนำเสนอผลิตภัณฑ์ที่นำภูมิปัญญามาพัฒนาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่

คือผลิตภัณฑ์ที่ใช้การนำคุณค่าดั้งเดิมด้านภูมิปัญญา แนวความคิด เทคนิค กระบวนการ มาใช้สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ในรูปแบบหรือรูปทรงใหม่ เพื่อตอบสนองการใช้งานในชีวิตประจำวันของกลุ่มเป้าหมาย มักใช้เทคนิควิธีการดั้งเดิมร่วมกับวัสดุใหม่ๆ เพื่อปรับคุณสมบัติการใช้งานหรือภาพลักษณ์ที่เหมาะสมกับรูปแบบการตกแต่งพื้นที่หรือรูปแบบการแต่งกายในยุคปัจจุบัน

ภาพที่ 5 ภาพผลิตภัณฑ์ที่นำแนวคิด เทคนิคเดิมมาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบหรือรูปทรงใหม่

ภาพที่ 5.1 Nendo's Tokyo Tribal Collection

ที่มา: <https://www.dezeen.com/2015/03/10/nendo-tokyo-tribal-furniture-collection-bamboo-rattan-maison-objet-asia-2015/>

ภาพที่ 5.2 โคมไฟโครงเหล็กผสมงานจักสานหวาย Blu Dot's Laika pendant

ที่มา: www.bludot.com

ภาพที่ 5.3 toting around bags กระเป๋าสานหลากสีจากประเทศกัวเตมาลา

ที่มา: <https://honestlywtf.com/style/shopping/palorosa-project/>

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานที่นำแนวคิด เทคนิคเดิมมาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบหรือรูปแบบใหม่ การใช้วัสดุใหม่เพื่อปรับคุณสมบัติการใช้งาน ชุดเฟอร์นิเจอร์ Tokyo Tribal Collection โดย Japanese studio Nendo การนำงานจักสานไม้ไผ่ในรูปแบบเดิมๆ ที่เคยใช้ในบ้าน มาใช้ประกอบเป็นส่วนหนึ่งของเฟอร์นิเจอร์เมื่อให้มีภาพลักษณ์ที่กลมกลืนกัน (ภาพที่ 5.1) งานโคมไฟโครงเหล็กผสมงานจักสานหวาย Blu Dot's Laika pendant (ภาพที่ 5.2) กระเป๋าสานหลากสีจากประเทศกัวเตมาลา Toting around bags ที่ใช้เส้นใยพลาสติกกรีไซเคิลมาจักสานเพื่อให้เหมาะกับการใช้งานในทุกที่และเป็นการสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากร

ภาพที่ 6 ภาพผลิตภัณฑ์ที่นำแนวคิด เทคนิคเดิมมาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่

ภาพที่ 6.1 โต๊ะข้างจักสานที่เพิ่มการใช้งานการเป็นที่อยู่ของแมว

ที่มา: <https://www.ze.nl/artikel/209079-15-nachtkastjes-maar-dan-nt-even-anders>

ภาพที่ 6.2 LA LUNA LOUNGE CHAIR ของ JANUS et Cie

ที่มา: <https://www.janusetcie.com/products/la-luna-lounge-chair-757-38-135-02-00/>

ภาพที่ 6.3 เฟอร์นิเจอร์ “Cane Collection” โดย Atelier 2+

ที่มา: <http://www.ateliertwoplus.com/cane-collection-2/>

เฟอร์นิเจอร์เครื่องจักสานโต๊ะข้างที่เพิ่มการใช้งานการเป็นที่ยู่ของแมวได้ด้วย เพื่อตอบสนองความนิยมเลี้ยงแมวในคอนโดของคนในยุคปัจจุบัน (ภาพที่ 6.1) เก้าอี้หนังพร้อมเบาะรอง LA LUNA LOUNGE CHAIR ของ JANUS et Cie งานจักสานหวายบนโครงโฟมโพลียูรีเทน ประกอบขาไม้เมเปิ้ล (ภาพที่ 6.2) เฟอร์นิเจอร์ “Cane Collection” โดย Atelier 2+ การนำรูปแบบเฟอร์นิเจอร์ในยุคศตวรรษที่ 17 ที่ใช้แผ่นงานจักสานมาทำเป็นผิวประกอบโครงสร้างไม้ (ภาพที่ 6.3)

ภาพที่ 7 การเชื่อมโยงงานจักสานเข้ากับแฟชั่น

ภาพที่ 7.1 Hermes Kelly Picnic Bag

ที่มา: <http://martinathornhill.tumblr.com/post/100002204307>

ภาพที่ 7.2 Ou zeldis basket bracelets เครื่องประดับข้อมืองานจักสานหวาย

ที่มา: http://theislandgallery.net/shop/index.php?main_page=index&cPath=4_49

ภาพที่ 7.3 งานพัฒนาผลิตภัณฑ์กระเป๋าจักสานย่านลิเภา

ที่มา: ภริตพร แก้วแกมเสื่อ

การเชื่อมโยงงานจักสานเข้ากับแฟชั่น ปรับรูปแบบและใช้การผสมผสานวัสดุอื่นๆ เพื่อให้เหมาะกับการใช้งานและเข้ากับการแต่งกายในยุคปัจจุบัน Hermes Kelly Picnic Bag กระเป๋าถือจากฟางงานหัตถกรรมในฝรั่งเศส ประกอบวัสดุหนัง (ภาพที่ 7.1) Ou zeldis basket bracelets เครื่องประดับข้อมืองานจักสานหวายที่ใช้เทคนิคการสานตะกร้าของอินโดนีเซีย (ภาพที่ 7.2) งานพัฒนาผลิตภัณฑ์กระเป๋าจักสานย่านลิเภา โดยการประกอบผ้าแคนวาสและหนัง เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีภาพลักษณ์ที่สดใสและเหมาะกับการใช้งานในชีวิตประจำวันมากขึ้น (ภาพที่ 7.3)

ภาพที่ 8 ผลิตภัณฑ์ที่ใช้รูปแบบการปรับเปลี่ยนสีสันท ลวดลาย หรือการเพิ่มเทคนิคการตกแต่ง เพื่อให้เข้ากับคความนิยมของกลุ่มเป้าหมายทางด้านที่อยู่อาศัยและการแต่งกายมากขึ้น

ภาพที่ 8.1 Tribe Home Sea Grass Basket

ที่มา: <https://casabohome.com.au/products/tribe-home-sea-grass-basket-pink-aqua-black>

ภาพที่ 8.2 Weave baskets are hand woven from sisal grass in rural Kenya

ที่มา: <https://www.thebasketroom.com/collections/unique-fine-weave-baskets>

ภาพที่ 8.3 Cecilia Mini Bucket Bag

ที่มา: <https://www.pinterest.ph/pin/512284526355489958/>

การนำเสนอผลิตภัณฑ์ที่ทำการเรียบเรียงและสร้างใหม่

คือ ผลิตภัณฑ์ที่นำคุณค่าดั้งเดิมในด้านภูมิปัญญา แนวความคิด เทคนิค กระบวนการ มาคิดวิเคราะห์ ประยุกต์ดัดแปลง ภูมิปัญญา แนวความคิด เทคนิค กระบวนการเหล่านั้นเพื่อให้เกิดงานออกแบบในรูปแบบใหม่ๆ อาจเน้นการนำเสนอแนวคิด รูปแบบหรือนวัตกรรมใหม่หรือการเล่าหรือเสนอเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ในเชิงงานศิลปะ มากกว่าความสะดวกสบายในการใช้งาน

ภาพที่ 9 การนำเสนอผลิตภัณฑ์ที่นำคุณค่าดั้งเดิมมาทำการเรียบเรียงและสร้างใหม่

ภาพที่ 9.1 โคมไฟรูปรองชมพู ของ Korakot

ที่มา: <http://www.korakot.net/product/tray.htm>

ภาพที่ 9.2 เพอร์นิเจอร์ Contemporary Wicker Pieces by Tareef

ที่มา: <https://www.dezeen.com/2011/08/19/cod-by-rami-tareef/>

ภาพที่ 9.3 เก้าอี้ Maia Rope chair โดย Patricia Urquiola

ที่มา: <https://homedesignlover.com/home-furniture/kettal-maia-rope-furniture-collection/>

โคมไฟรูปทรงชมพู ที่ผสมผสานเทคนิคการออกแบบงานประติมากรรม กับงานไม้ที่ใช้เทคนิคการผูกเชือกที่ต่อยอดมาจากการทำโครงว่าวมาปรับใช้ ในการขึ้นรูปผลงาน จนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ของแบรนด์ Korakot (ภาพที่ 9.1) เฟอร์นิเจอร์ Contemporary Wicker Pieces by Tareef ที่ใช้เทคนิคการสานด้วยมือแบบดั้งเดิมมาใช้ร่วมกับวัสดุลูมิเนียม เพื่อนำเสนอ ความแตกต่างและความคล้ายคลึงระหว่างงานหัตถกรรมและงานออกแบบ ใช้การสานเส้นที่ทำให้เกิดช่องว่างตรงที่นิ่งและหนักพิงเพื่อสร้างความสบาย ให้ผู้นั่ง (ภาพที่ 9.2) เก้าอี้ Maia Rope chair โดย Patricia Urquiola ชุดเฟอร์นิเจอร์ที่ทำด้วยเชือกถักมือและขาไม้สัก ที่ช่วยให้เฟอร์นิเจอร์มีน้ำหนักเบา และสวยงามเป็นเอกลักษณ์ (ภาพที่ 9.3)

สรุปผล

แนวทางการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เครื่องจักสานนั้น สามารถนำเสนอได้ในหลายรูปแบบตามวัตถุประสงค์ ที่ตั้งไว้ คือ ในระดับเพื่อการอนุรักษ์ เพื่อการสืบสาน เพื่อการพัฒนาหรือในระดับ การเรียบเรียงสร้างสิ่งใหม่ โดยมีสิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือ

- การที่ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานจะสามารถดำรงอยู่ได้ อย่างยั่งยืน ต้องใช้การค้นหาคำหมายของภูมิปัญญา ร่วมกับการผสมผสาน วิถีดั้งเดิมกับเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อตอบสนองการใช้งานในชีวิต ประจำวันของคนสังคมปัจจุบัน

- สิ่งสำคัญคือผลิตภัณฑ์นั้นควรนำเสนอและจําหน่ายซึ่งคุณค่า ของงานศิลปหัตถกรรมในเชิงช่างฝีมือ กระบวนการผลิตที่มีความประณีต มีรูปทรง ลวดลาย สีสนและพื้นผิวที่งดงามต้องตามรสนิยมของกลุ่มเป้าหมาย มีการใช้วัสดุผสมผสานที่น่าสนใจ ผลิตภัณฑ์มีความร่วมสมัยและสามารถ ปรับไปใช้งานได้หลากหลายรูปแบบ

- แนวคิดในการผสมผสานวัสดุ เทคโนโลยี กรรมวิธีการผลิตและนวัตกรรมต่างๆ จะต้องทำอยู่บนความเป็นไปได้ในบริบทของการผลิตงานหัตถกรรมนั้นๆ ดังนั้นนอกจากการพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์แล้วจำเป็นจะต้องสืบสานและพัฒนาช่างฝีมือผู้สร้างสรรค์ มีการค้นหาเทคนิคและกรรมวิธีในการผลิตที่เหมาะสมอย่างต่อเนื่องควบคู่ไปด้วย รวมถึงการส่งเสริมการดำรงอยู่อย่างพอเพียงของวัตถุดิบสำหรับการสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรมการจักสานนั้นๆ และการช่วยให้ความรู้ด้านการจัดการเพื่อลดความเสี่ยงในการขาดทุนและช่องทางการจำหน่ายที่หลากหลายและทันสมัยเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายในยุคปัจจุบัน

References

- Bunwong, N. (1996). *lakkarn ok baep (Principle of Design)*. Bangkok, Thailand: Chulalongkorn University Press.
- Chananiyom, A. (2015, November 15). *kankamnot konlayut kan okbaep* (Designing strategy Determination). Retrieved from <http://www.thaicreative.net>
- Leesuwan, V. (1989). *khruang chaksan nai prathet thai* (Wicker in Thailand). Bangkok, Thailand: O.S Printing House.
- Leesuwan, V. (1989). *sinlapa hatthakam thai* (Thai Art and Craft). Bangkok Thailand: Tourism Authority of Thailand.
- Phrathampitok (Po. O. Payutto). (1994). *suepsan watthanatham bon than haeng kansuksa thi thae* (Continue Thai Culture on The Basis of Education) (2nd ed.). Bangkok Thailand: Buddhism Foundation.
- Phrip Phan Dao พรธิพันธ์ดาว. (2017). Mong phap hatthakam anakhot then ngan femur asian มองภาพหัตถกรรมอนาคตเทรนด์งานฝีมืออาเซียน (Looking Forward to ASEAN Handicrafts's Future Trend). Retrieved from : <https://www.posttoday.com/life/life/490750>
- Pinta, A. & Kengphon, A. (2003). *kan prapprung sinkha doi kan prayuk chai theknik kan plaeng nathi thang khunnaphap (QDF): korani suksa rongngan phalit khonglen mai phua kansuksa* (The Improvement of Product by Using Quality Function Deployment (QDF) Technique: A Case Study of an Educational Wood Toy Factory. *The Journal of King Mongkut's University of Technology North Bangkok*, 13(4), 36-42. Retrieved from <http://www.thaiscience.info/Journals/Article/TJKM/10470199.pdf>

- Ratkasikon, S. & Hincharanan, N. (2008). *Laksana thai lem thi si "watthanathamphunban"* (Thai Mannervolumn4 "FolkCulture"). Bangkok, Thailand: Amarin Printing & Publishing Public.
- Salanukrom Thai samrap yaowachon doi phra bat somdet phrachaoyuhua lem thi yisipsong* (Thai Journal Encyclopedia Project by Royal Command of H.M. the King Volumn 22). Retrieved from <http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=22&chap= 3&page=t22-3-infodetail08.html>
- Tanner, A. (2010). *BATCH craft design product*. London, England: A&C Black.
- Thailand Creative & Design Center (TCDC). (2018). *Cho then lok 2018* (IN-TO the Future: Individual and together with the new state of mind). Retrieved from https://web.tcdc.or.th/media/publication_lang_file/166/TREND2018-eBook-PC-SinglePage.pdf
- Tung, F.W. (2012). *Weaving with rush: Exploring craft design collaborations in revitalizing a local craft*. *International Journal if Design*, 6(3), 71-84. Retrieved from <http://www.ijdesign.org/ojs/index.php/IJDesign/article/view/1077>
- Vitsoe.(n.d.). *The power of good design Dieter Rams's ideology, engrained within Vitsoe*. Retrieved from <https://www.vitsoe.com/gb/about/good-design>